

“IMITATION OF CHRIST” — IMPORTANT PREREQUISITES RENEWAL AND MODERNIZATION OF UKRAINIAN ORTHODOXY

In the article „Imitation of Christ “(“Imitatio Christi”) — an important prerequisite for renewal and modernization of Ukrainian Orthodoxy” to the need to revive the traditions of Orthodox Kyiv to attract the laity to accept the true spirit of Christian doctrine. The author argues that without strengthening the higher values of Christian morality in the Orthodox Ukrainian community, greatly complicated the solution of many social problems that caused radical changes in political and economic life of Ukraine in the post-Soviet period.

Keywords: Christ, Orthodoxy, renewal, modernizing, Christian morality.

Оксана Кожем'якіна

ВИЗНАННЯ ІНШОГО ТА РЕЛІГІЙНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СОЦІУМІ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми толерантності через концепт визнання. Досліджується специфіка проявів релігійної толерантності в умовах глобалізації, а також можливості впровадження принципу толерантності на між-народному рівні.

Ключові слова: толерантність, визнання, релігійна толерантність, ідентичність, цінність, Інший.

У сучасній ситуації нестримних глобальних соціокультурних трансформацій, які призводять до свого роду стиснення простору і часу, з'являються, згідно з З. Бауманом, нові швидкості та нові поляризації, що мають в глобальному вимірі зовсім неоднозначні наслідки, породжуючи протилежні та взаємозалежні процеси. Поряд з процесами глобалізації, яка здійснює, на відміну від загальноприйнятого погляду, не менш роз'єднуючий вплив на сучасний стан людства, ніж об'єднуючий, відбуваються процеси локалізації, які, по суті, сприяють закріпленню простору¹. Парадоксальними результатами цих глобалізаційно-локалізаційних процесів є надзвичайна динамічність, мобільність, свобода, розширення можливостей, але також і значна соціальна знедоленість, поляризація, розшарування, дегуманізація, криза національної та релігійної ідентичності, загострення конфліктів на релігійному ґрунті. Зазначені процеси в цілому призводять до формування нових глобальних ієрархій та протистоянь, актуалізуючи проблеми незахищеності людини, її самовизначення в світі, пошуку шляхів гармонізації різних ідентичностей, виводячи на новий рівень проблему визнання Іншого (як Свого чи Чужого

— мовного, релігійного, культурного) в контексті процесів міграції, туризму, зростаючих міжкультурних, економічних, політичних контактів.

Особливо актуальною в контексті зазначених процесів постає проблема толерантності як відповіді на виклики сучасності, стаючи в якості нормативним принципом глобальної етики та умовою узгодженого співіснування як на цивілізаційному, міжнародному, так і внутрішньодержавному та міжособистісному рівнях. Зазначена проблема особливо загострюється за умов зростання релігійної, етнічної, політичної нетерпимості в ситуації зіткнення з Іншим як Чужим внаслідок розширення мережі світової комунікації, що надзвичайно актуалізує проблематику цього дослідження. Толерантність трактується також як одна з умов виживання людства на фоні збільшення релігійних протистоянь та зростаючих загроз внаслідок ускладнення глобальних проблем, з якими зіткнулась сучасна цивілізація.

Осмислення проблеми толерантності знаходимо в працях багатьох учених, зокрема, слід відзначити праці М. Вебера, Дж. Ролза, Ю. Габермаса, П. Рікера, Х. С. В. Вайденфельда, Р. Рорті, В. Лекторського, Є. Бистрицького, О. Хоми, В. Золотухіна, В. Шаповалова, В. Тишкова. Звернення до питань релігійної толерантності знаходимо в працях А. Колодного, Л. Филипович, П. Яроцького, В. Гараджі, М. Смірнова та ін. До розгляду проблеми визнання в контексті становлення ідентичності звертались Г. Гегель, Й.Г. Фіхте, Ч. Тейлор, А. Хоннет, Н. Фрейзер та ін..

Зазначимо, що аналіз проблеми толерантності та релігійної терпимості у співвідношенні з проблемою визнання є недостатньо розробленим. Тому метою цієї статті є окреслення концептуального поля виявлення специфіки функціонування толерантності та релігійної терпимості через аналіз феномена визнання Іншого в суперечливих умовах глобалізації.

Зазвичай толерантність передбачає сукупність ціннісних установок, що відображають певну міру терпимого чи лояльного становлення до різноманітних відмінностей Іншого (ним може бути як індивідуальний, так і колективний суб'єкт): відмінностей соціальних, національних, культурних, політичних, релігійних, етичних, світоглядних, статевих та ін. В широкому сенсі толерантність означає визнання факту мультикультурності сучасного світу та правильне розуміння цього культурного розмаїття, що передбачає визнання прав і свобод людини. Толерантність виявляє міру допустимої та прийнятної реакції на відмінність Іншого, його поглядів, життєвої позиції, цінностей, переконань, що дозволяє трактувати толерантність як конструктивний спосіб подолання конфліктних ситуацій, передбачаючи визнання множинного, відмінного, інакшого. Як зазначає Е. Гутман в передмові до праці Ч. Тейлора "Мультикультуралізм і політика визнання", слід розрізняти

поняття поваги та толерантності: повагу можуть не викликати певні способи вираження поглядів, до яких ми все ж повинні ставитись толерантно, тому повага є більш дискримінуючою. Таким чином, “толерантність здатна сягати найширшого спектра поглядів, аж поки вона не змушена буде зупинитись на межі загроз та інших прямих і доступних для визначення кривджень, що можуть бути завдані індивідуумам”². Саме взаємна повага спонукає до бажання артикулювати наші незгоди та захищати їх, втім, будучи готовими до зміни власних думок через згоду з добре обґрунтованою критикою³.

Потрібно підкреслити важливий соціальний аспект толерантності — наявність “інокультурних” контактів, а також певне позитивно спрямоване, чи хоча б лояльне ставлення у формуванні міжкультурних (зокрема, міжрелігійних чи міжконфесійних) стосунків, що передбачає, по-перше, позицію прийняття “іншого”, та, по-друге, налаштування на встановлення соціальних контактів. Отже, такого типу настанови орієнтують на встановлення відносин взаємодії, розвиток позитивного діалогу, налаштованість на прийняття іншої людини з її власними поглядами, відкритість у стосунках, а також, що досить важливо, — правильне розуміння світоглядної позиції Іншого. Як влучно зазначає Є. Бистрицький, аналізуючи стратегічні зміни в умовах конфлікту культур, “сучасна толерантність є терпимістю в ситуації паралельного існування з усім культурно та суспільно інакшим без насильницького уподібнення або ототожнення”⁴.

Поняття толерантності відображає терпиме ставлення до інтересів та позицій інших за умови відмінності їх від наших, а також незгоди з ними, відображаючи здатність прийняти різноманітність життя, розуміння неостаточності та відносності істини в багатьох її проявах, або визнання наявності інших горизонтів інтерпретацій та способів їх реалізацій. Досить цікаву трактовку толерантності дає О. Гьоффе, наділяючи толерантність здатністю “позначати дієвість і гарантії свободи інших, точніше, повагу до іншого світогляду і способів поведінки”, вважаючи її сильною формою вільне визнання іншого, його інакшості, що “в кінцевому підсумку ґрунтується на гідності й свободі кожної людської особистості. І толерантність, звичайно, полягає не тільки у відомій поблажливості щодо своєрідності й слабкостей ближніх”⁵. На думку О. Гьоффе, толерантна людина “прагне до співіснування на основі рівноправ’я та взаєморозуміння, використовуючи здатність увійти в становище іншого, здатність серйозно сприйняти його й відкритися йому, досягнути й змінити себе завдяки новим ситуаціям і новій інформації”⁶. Таким чином, можемо визначити толерантність у термінах визнання права на існування іншої ідентичності як першопочаткової умови встановлення відносин плідної комунікації.

Слід зазначити, що релігійна толерантність має власну специфіку, висвітлюючи проблемність визнання іншої релігійної ідентичності в сучасних реаліях міжрелігійного та міжконфесійного протистояння, оскільки стосується питань тендітного середовища віри та релігійних істин, глибини релігійної послідовності та вірності, тому не дивним є використання при позначенні релігійної толерантності поняття “релігійної терпимості”. Як зазначає В. Гарраджа, розглядати проблему толерантності в контексті релігійної терпимості слід не як солідарність, розуміння чи згоду з Іншим, що досить часто постає у вигляді силоміць насадженого “єдиномислення”, а як визнання за іншими права бути не такими, як ми, права не погоджуватись з нами⁷.

Для сучасної України особливо важливим є вирішення проблеми міжконфесійного протистояння, враховуючи спричинений глобалізацією екуменічний рух в християнських конфесіях ХХ ст. Але при цьому, як зазначає А. Колодний, кожна з конфесій виявляла власне розуміння цього процесу, що призвело до подальшої диференціації християнських конфесій та утвердження ідей єдиноістинності та єдинонепогрішимості, замість визнання можливості різноманіття шляхів до Бога та виявлення через конфесійне розмаїття справжньої повноти християнської традиції⁸. Насправді, сучасний глобалізований світ, з його відкритістю, нестримністю, мобільністю, зумовлює потребу у формуванні культури релігійної толерантності, що базується на визнанні права Іншого на власний шлях до Бога, усвідомленні можливостей “взаємозбагачення різних християнських конфесійних деномінацій на основі зацікавлених зв’язків та діалогів між ними”⁹. Таким чином, релігійна толерантність має підкріплюватись ефективними процесами визнання іншої ідентичності, базуючись на прагненні до істини у любові до ближнього, приймаючи цінність Іншого як Іншого, усвідомлюючи його право мати відмінні від наших погляди, переконання, позиції.

Таким чином, прояви толерантності залежать від конкретної ситуації, соціокультурних умов, процесів сакралізації та секуляризації. Так, відомий дослідник зазначеної проблематики В. Лекторський визначає щонайменш чотири моделі толерантності, розуміючи останню як:

– байдужість, що має давню ліберальну історію та пов’язана з іменами Дж. Локка та П. Бейля. Саме ця модель історично була пов’язана з проблемою релігійної толерантності як віротерпимості, та містить в собі прийнятність існування поглядів та думок, істинність яких не може бути встановлена беззаперечно. Це стосується, насамперед, релігійних поглядів, специфічних цінностей різних культур, особливих етнічних вірувань та переконань. Такі думки приймаються на позараціональних засадах та пов’язані з релігійною, культурною, етнічною самоідентифікацією. Цікаво,

що вимушене узгодження інтересів та досягнення згоди щодо розуміння основних моральних норм нав'язане людству та окремим країнам загальним процесом посилення взаємодії різних культур та етносів;

– повагу до іншого при неможливості взаєморозуміння, що спричинює обмеження взаємодії, але всі культури вважаються рівноправними, заслуговують на повагу і в той же час є неспівмірними;

– терпимість до слабкості інших, поблажливість з можливістю зневаги, зумовлену визнанням переваг власної культури, визнаючи плюралізм культур. Навіть за умови суттєвих відмінностей традицій та культур вони все ж змушені, змагаючись, вирішувати спільні проблеми, тобто відбуваються відносини вимушеної взаємодії, але все ж власна система поглядів, норм, цінностей вважається більш відповідною, саме вона має переваги перед іншими, оскільки завжди буде відповідати власним стандартам і критеріям;

– розширення власного досвіду та критичний діалог, що дозволяє, поважаючи чужу позицію, змінювати власну в результаті плідного діалогу. Згідно з даною моделлю толерантності, можливе не лише змагання різних культур, ціннісних систем та переконань, а й їх конструктивна взаємодія. Кожна людина, маючи самоідентичність, може її змінювати та розвивати, що є особливо актуальним в сучасній ситуації кризи ідентичності. Саме на основі постійної комунікації з іншими, діалогу з різними точками зору та позиціями, можливостями зрозуміти ці інші позиції і відбувається розвиток ідентичності¹⁰.

На думку В. Лекторського, більш перспективним є розуміння толерантності та мультикультуралізму саме в контексті конструктивного діалогу, але тут також є досить багато проблем. Часто декларований “діалог культур” є лише метафорою, оскільки тільки окремі люди, спільноти, інституції можуть брати участь в діалозі. Також вчений вважає неможливим діалог з приводу релігійних догматів, які можуть бути пов’язані з певними культурними цінностями, адже “якщо та чи інша релігія припускає можливість критичного обговорення власних догматів з боку іншої релігії, вона саморуйнується”¹¹.

Таким чином, релігійну толерантність доречніше розглядати в контексті першої моделі як поваги до релігійних переконань інших без оціночних характеристик, але все ж враховуючи, що в ситуації умов сучасного світу, які змушують до взаємодії, необхідно формувати простір взаємної поваги та виробляти певні правила комунікації, які спряли б недопущенню конфронтацій та збереженню відмінностей. У цьому сенсі толерантність також постає як певне обмеження, або недопущення інтолерантних проявів — нетерпимості, агресії, жорстокості, переслідувань.

Толерантність досить часто визначають через поняття визнання, терпимості, поваги. Метою даного дослідження обумовлено звернення до роз-

гляду саме концепту визнання, який є ключовим в експлікаційному аналізі феномену толерантності.

Проблема визнання з'являється з певного ракурсу бачення соціальної реальності, породжуючись моральним досвідом соціальних протистоянь та стосуючись проблем соціальної довіри, ідентичності, справедливості, толерантності, солідарності, легітимації, модернізації. В цілому визнання можемо трактувати як прагнення суб'єктів соціальних взаємодій до прийняття факту взаємної особистісної (моральної, правової) цінності кожного та права на автономію, що передбачає орієнтацію на певні цінності та є критерієм суб'єктивної свободи.

Застосування концепту визнання при визначенні феномену толерантності дає можливість розгляду можливих шляхів порозуміння між різними ідентичностями, враховуючи виклики сучасної цивілізації. Таким чином, толерантність у вимірах визнання може розглядатись як вимога взаємної поваги до унікальності ідентичності кожного, незалежно від групової приналежності, а також поваги до його світоглядних позицій та способів діяльності, які він вважає цінними. Відносини визнання в сучасному теоретичному дискурсі розглядаються з позицій універсалізації, що спрямовує трактування зазначеної категорії як підґрунтя інтерсуб'єктивного досвіду, основу злагодженої соціальної взаємодії, існування правової системи та формування ідентичності.

Проблематика визнання досить гостро постає в працях Г. Гегеля, згідно з яким саме в процесі взаємної боротьби за визнання і формується особистість, усвідомлюючи себе індивідуалізованою та автономно діючою, "людина необхідно визнається іншими і з необхідністю визнає інших людей"¹². Здатність до реалізації власних прав стає чинною лише за умови виконання взаємних обов'язків, саме у визнанні самість перестає бути окремим індивідом, стаючи правовою¹³. Залежно від ступеню доступності розрізняються форми взаємного визнання, послідовність яких виявляє логіку процесу виховання, що проходить крізь різні рівні моральної боротьби. Визнання в концепції Г. Гегеля має також і релігійне забарвлення, оскільки стосується моменту самовизнання духу.

В концепції Ч. Тейлора, який розробляє теорію "політики визнання" в умовах мультикультуралізму, проблема визнання розглядається в ракурсі врахування як потреби у забезпеченні рівних прав індивідів як людських істот, так і необхідності прийняття факту наявності особливих потреб індивідів як представників різноманітних соціокультурних груп, тобто дискурс визнання розвивається в двох аспектах: політики рівності та політики відмінності. Визнання постає як політична та правова фіксація потреби або вимоги, породженою ситуацією мультикультуралізму. Ідентичність людини,

за Ч. Тейлором, формується й підтримується діалогічно, під час наших взаємин зі значущими іншими, відкриття власної ідентичності реалізується не в ізоляції, а через діалог¹⁴.

Власну модель “боротьби за визнання” пропонує А. Хоннет, підкреслюючи, що адекватне практичне відношення до себе залежить від досвіду соціального визнання, протилежним якому є досвід соціального зневажання. Серед основних форм соціального визнання А. Хоннет пропонує три: любов, право та солідарність. Любов формує глибинний шар відчуття онтологічної безпеки, ініціюючи довіру до інших та самого себе як необхідного підґрунтя автономної участі в публічному житті, в цілому налаштовуючи на розвиток більш абстрактних форм позитивного відношення до себе. Право як друга форма визнання розглядається в контексті припущення спроможності до моральної зобов’язувальності всіх членів суспільства. Значення права для становлення соціальної ідентичності досить вагоме: адже ми можемо бути впевненими в соціальному виконанні наших домагань тільки завдяки нормативній перспективі “узагальненого іншого”, яка вчить нас визнавати чужі права¹⁵. Як третя форма визнання солідарність пов’язана з повагою до соціальної цінності індивіда, його індивідуальних здібностей, розвинених в процесі життя. Особистісне самоздійснення може відбуватись різними способами, тому культурні орієнтири для визначення суспільного внеску окремої людини має риси ціннісного плюралізму, а мірою суспільного визнання стає авторитет. Солідарність трактується А. Хоннетом як певна “форма відносин, в якій суб’єкти беруть участь в житті один одного, симетрично визнаючи цінність один одного”¹⁶. Таким чином, відносини солідарності спричинюють не тільки пасивну терпимість по відношенню до індивідуальних особливостей інших, а й зацікавлену співучасть в них. Таким чином, любов, право та солідарність як форми визнання сприяють формуванню довіри до себе, самоповаги та позитивної самооцінки, що в цілому забезпечує умови внутрішньої та зовнішньої свободи, постаючи ключовою умовою толерантності.

Отже, визнання конституює соціальний простір, а власна ідентичність створюється досвідом інтерсуб’єктивного визнання, що уможливорює субкультурні та міжкультурні горизонти порозуміння, сприяючи формуванню толерантності.

Таким чином, узагальнюючий портрет толерантності можемо змалювати саме через концепт визнання:

- цінності Іншого як особистості, як суб’єкта соціальної взаємодії на різноманітних рівнях;
- відмінності Іншого;
- універсальних прав та свобод, зокрема, свободи совісті та віроспо-

відання, права бути інакшим, права Іншого мати власну думку, позицію, ціннісні переконання та ін. .;

- культурного, зокрема, релігійного розмаїття світу;
- легітимності інтересів Іншого, але все ж у певних межах, тобто тих інтересів, що є морально прийнятними;
- можливості узгодження інтересів та співіснування в мультикультурному середовищі.

Досить цікавим та неоднозначним постає питання толерантності в контексті визнання прав людини як вільного та рівного громадянина та захисту цих прав на рівні державного, міжнародного та світового громадянства. Принцип толерантності, проголошений як ключовий багатьма міжнародними організаціями, зокрема, ООН, свідчить про зміну стратегій насильства на стратегії терпимості з метою утвердження віри в основні права людини, гідність та цінність людської особистості, посилення інтелектуальної та моральної солідарності людства. Але глобальний захист прав людини з пріоритетним принципом терпимості має низку слабких місць, що найчастіше пов'язано з глобальною світовою стратифікацією.

Згідно з Ю. Габермасом, в кінці ХХ ст. внаслідок суперечливих глобалізаційних процесів — збільшення продуктивності та зростлого збідніння, процесами розвитку та недорозвитку, а також, з одного боку, розколу світу, а з іншого — нагальної вимушеної потреби світу як спільноти ризиків у кооперативних діях — відбувається зміна символів в стратифікованому світовому співтоваристві, де рівень толерантності займає одну з ключових позицій. Так, країни Третього світу зазвичай мають слабо розвинену державну інфраструктуру, сильне соціальне напруження та низький поріг толерантності політичної культури, що спричинює порушення внутрішнього порядку “безпосередніми актами насильства мафіозного чи фундаменталістського штибу”¹⁷. Специфіка існування країн Другого світу зумовлена впливом державно-політичного спадку, що їх перейняли від Європи національні держави, що постали внаслідок деколонізації. В цих країнах нестабільність стосунків у внутрішніх справах врівноважується за допомогою авторитарного устрою з наполяганням на принципах суверенітету та невтручання на зовнішньому рівні, підпорядковуючись логіці рівноваги сил та покладаючись на військову міць, зрозуміло, межа толерантності в цих країнах також не досить висока. І лише країни Першого світу, як зазначає Ю. Габермас, “можуть собі дозволити певним чином узгоджувати свої національні інтереси з тими нормативними поглядами, які хоча б наполовину визначають всесвітній рівень вимог Об'єднаних націй”¹⁸. Ці країни виявляють толерантність до легальних проявів плюралізму у внутрішніх справах,

демонструючи тенденції злиття внутрішньої і зовнішньої політики, а також актуалізуючи неприйняття військового насильства як засобу розв'язання конфліктів, надаючи перевагу засадам партнерства, безпека яких засновується на відносинах довіри — прозорості та виправдовуваності очікувань.

Таким чином, постає питання про можливість реального та ефективного впровадження принципу толерантності та релігійної терпимості в світовому масштабі, враховуючи нерівномірне соціальне та політичне напруження та економічну нерівновагу, досить неоднозначні процеси сакралізації та секуляризації. Це питання може бути вирішено, як зазначає Ю. Габермас, лише тоді, коли, незважаючи на стратифікацію світового співтовариства, витвориться консенсус, базований щонайменш на трьох ключових аспектах:

— “притаманного всім членам усвідомлення неодночасності суспільств, які водночас змушені до мирного співіснування;

— нормативного узгодження між правами людини, витлумачення яких до певного часу є предметом суперечок між європейцями, з одного боку, й азійцями та африканцями — з іншого;

— згоди щодо концепцій бажаного мирного стану”¹⁹.

Отже, нагальною необхідною постає потреба у формуванні культури толерантності, що передбачає підготовку реальних передумов для визнання мультикультурності світу, в цілому сприяючи культивуванню толерантно-моделюючих чеснот, серед яких — емпатія, розсудливість, відповідальність, критичність, що уможлиблює цивілізовану суперечку переконань.

Толерантність легітимує Інше, нове, раніше незнане та несприйняте, уможливаючи злагоджене існування в сучасному мультикультурному світі та сприяючи створенню атмосфери довіри та конструктивному діалогу. Релігійну толерантність слід розглядати як визнання цінності Іншого та його права мати власну ідентичність, відображаючи, таким чином, позицію світоглядного плюралізму, що є особливо актуальним в сучасних реаліях глобалізованого соціуму. Висновуючи зазначимо, що розуміння толерантності, зокрема, як релігійної терпимості, стає більш адекватним, якщо відмежуватись від оціночних характеристик, зосередившись на неупередженому визнанні інакшості Іншого, прийнятті його цінності як суб'єкта соціальної взаємодії.

1. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Зигмунт Бауман; [пер. з англ. І. Андрущенко]; за наук. ред. М. Винницького. — К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. — 109 с. — С. 6.
2. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і “Політика визнання” / Чарльз Тейлор; [пер. з англ. Р. Димерця]. — К.: Альтерпрес, 2004. — С. 27.
3. Там само. — С. 28.

4. Бистрицький Є. К. Конфлікт культур і філософія толерантності / Є. К. Бистрицький, С. В. Пролеєв та ін. // Ідея культури: виклики сучасної цивілізації. — К.: Альтпрес, 2003. — С. 77–96. — С. 87.
5. Хеффе О. Плюрализм и толерантность: к легитимации в современном мире / Отфрид Хеффе // Философские науки. — 1991. — № 12. — С. 16–28. — С. 22.
6. Там само. — С. 26.
7. Гараджа В. И. Толерантность и религиозная нетерпимость / В. И. Гараджа // Философские науки. — 2004. — № 3. — С. 18–33. — С. 18.
8. Колодний А. М. Християнство за умов глобалізації / А.М. Колодний // Людина і культура в умовах глобалізації // Збірник наукових статей. — К.: Видавець ПАРАПАН, 2003. — С. 302–311. — С. 302.
9. Там само. — С. 310.
10. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме // В. А. Лекторский // Вопросы философии. — 1997. — № 11. — С. 46–54. — С. 48–51.
11. Единство мира и многообразии культур (материалы “круглого стола” украинских и российских философов) // Вопросы философии. — 2011. — № 9. — С. 3–34. — С. 5.
12. Гегель Г.В.Ф. Йенская реальная философия / Гегель Г.В.Ф. Соч. В 2 т. Т. 1. Работы разных лет. — М.: Наука, 1978. — С. 285–387. — С. 315.
13. Там само. — С. 314.
14. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і “Політика визнання” / Чарльз Тейлор; [пер. з англ. Р. Димерця]. — К.: Альтерпрес, 2004. — С. 37.
15. Фурс В.Н. Борьба за признание и моральное развитие общества в концепции Акселя Хоннета // Вопросы философии. — 2005. — № 1. — С. 159–171. — С. 164.
16. Там само. — С. 165.
17. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії / Юрген габермас; [пер. з нім. А. Дахнія]. — Львів: Астролябія, 2006. — С. 259.
18. Там само. — С. 260.
19. Там само. — С. 261.

SUMMARY

Oksana Kozhemyakina

RECOGNITION OF OTHER AND RELIGIOUS TOLERANCE IN THE CONTEMPORARY GLOBALIZATION ONLY SOCIETY

The theoretical analysis of problem of tolerance through the concept of recognition is realized in the article. Is investigated the specific character of the manifestations of religious tolerance under the conditions of globalization, and also possibility of introducing the principle of tolerance at the international level.